

YASHIRIN IQTISODIYOTNI QISQARTIRISHNING IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISHDAGI O'RNI

Riskulov Umid Fayzullayevich

O'zbekiston Respublikasi Bank moliya akademiyasi tinglovchisi

E-mail: umid22@gmail.com

tel: 99 778-22-55

Annotatsiya: Mazkur maqola “Yashirin iqtisodiyotni qisqartirishning iqtisodiyotni rivojlantirishdagi o'rni” mavzusiga bag'ishlanadi. Unda yashirin iqtisodiyotning zamonaviy iqtisodiy tizimlarda yuzaga kelish sabablaridan tortib, uning mamlakatlar iqtisodiyotiga ta'sirini kamaytirish yo'llari ko'rib chiqiladi. Yashirin iqtisodiyotning mavjudligi nafaqat byudjet daromadlarini kamaytiradi, balki resurslarning notekis taqsimlanishi va noaniq iqtisodiy statistikalarga olib keladi. Maqolada ushbu salbiy oqibatlarni bartaraf etish hamda yashirin iqtisodiyotning keskin qisqarishi orqali iqtisodiy o'sish va barqaror rivojlanishga erishish mumkinligi tahlil qilinadi. Yashirin iqtisodiyotni qisqartirishda davlat siyosatining o'rni, soliq tizimi islohoti, mehnat bozori va raqamli iqtisodiyotning roli muhokama qilinadi. Shuningdek, maqolada yashirin iqtisodiyotning qisqarishi orqali iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash va ijtimoiy taraqqiyotni rag'batlantirish imkoniyatlari ko'rsatilgan.

Tayanch so'z va iboralar: Yashirin iqtisodiyot, iqtisodiy rivojlanish, soliq islohoti, mehnat bozori, raqamli iqtisodiyot, davlat siyosati, iqtisodiy barqarorlik, ijtimoiy taraqqiyot, qisqartirish usullari, byudjet daromadlari.

Роль сокращения скрытой экономики в развитии экономики

Аннотация: Данная статья посвящена теме «Роль снижения скрытой экономики в развитии экономики». В ней рассматриваются причины возникновения скрытой экономики в современных экономических системах, а также пути снижения ее влияния на экономику стран. Наличие скрытой экономики не только снижает доходы бюджета, но и приводит к неравномерному распределению ресурсов и неопределенности экономической статистики. В статье анализируется возможность достижения экономического роста и устойчивого развития за счет устранения этих негативных последствий и резкого сокращения теневой экономики. Будет обсуждаться роль государственной политики, реформы налоговой системы, роль рынка труда и цифровой экономики в сокращении теневой экономики. В статье также показаны

возможности обеспечения экономической стабильности и содействия социальному развитию за счет сокращения теневой экономики.

Ключевые слова и фразы: Скрытая экономика, экономическое развитие, налоговая реформа, рынок труда, цифровая экономика, государственная политика, экономическая стабильность, социальное развитие, методы сокращения, доходы бюджета.

The role of reducing the hidden economy in the development of the economy

Abstract: This article is devoted to the topic "The role of reducing the hidden economy in the development of the economy." It examines the reasons for the emergence of the hidden economy in modern economic systems, and ways to reduce its impact on the economy of countries. The presence of the hidden economy not only reduces budget revenues, but also leads to uneven distribution of resources and uncertain economic statistics. The article analyzes the possibility of achieving economic growth and sustainable development through the elimination of these negative consequences and the sharp reduction of the underground economy. The role of public policy, tax system reform, the role of the labor market and the digital economy in reducing the shadow economy will be discussed. The article also shows the possibilities of ensuring economic stability and promoting social development through the reduction of the underground economy.

Keywords: Hidden economy, economic development, tax reform, labor market, digital economy, state policy, economic stability, social development, reduction methods, budget revenues.

Kirish.

Yashirin iqtisodiyot – bu rasmiy iqtisodiy faoliyatda hisobga olinmagan yoki soliqdan chetda qolgan, davlat tomonidan kuzatilmaydigan iqtisodiy jarayonlarni ifodalovchi atama sifatida keng tarqalgan. Bugungi kunda ko'plab mamlakatlarda yashirin iqtisodiyotning o'sishi iqtisodiy o'sishni sustlashtiruvchi, resurslar taqsimotini buzuvchi va davlat byudjetlariga zarar yetkazuvchi omil sifatida salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Shu bilan birga, yashirin iqtisodiyotning kengayishi iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashni qiyinlashtiradi, soliq to'lovchilar orasida tengsizlikni keltirib chiqaradi hamda investitsiyalar va innovatsiyalarni rivojlantirishni to'sqinlik qiladi. Yashirin iqtisodiyotni qisqartirish, o'z navbatida, davlatning iqtisodiy siyosatini yangilash, soliq tizimida islohotlar o'tkazish va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish orqali amalga oshirilishi mumkin. Ushbu jarayon iqtisodiy o'sish va ijtimoiy

barqarorlikni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Maqolada yashirin iqtisodiyotning qisqarishining iqtisodiy rivojlanishga ta'siri, uning barqaror iqtisodiy tizimlar yaratishdagi o'rni va yashirin iqtisodiyotga qarshi kurashishning samarali usullari tahlil qilinadi. Shuningdek, iqtisodiyotni rivojlantirish uchun yashirin iqtisodiyotni qisqartirishning zaruriyati va foydalari ko'rib chiqiladi.

Bugungi kunda, global miqyosda yashirin iqtisodiyot ko'plab mamlakatlar iqtisodiyoti uchun tahdid soladi. Ushbu jarayonning o'sishining asosiy sabablari orasida soliq yuki, mehnat bozorida rasmiy va norasmiy ish o'rinlari o'rtasidagi farq, qonunchilikdagi kamchiliklar, iqtisodiy inqirozlar va mamlakatlarda iqtisodiy erkinlikning cheklanganligi mavjud. Yashirin iqtisodiyotning yuksalishi, ayniqsa rivojlanayotgan va o'tish davridagi mamlakatlarda yanada kuchaymoqda. Bu jarayon nafaqat soliq bazasini kamaytiradi, balki ijtimoiy xizmatlar sifatini pasaytiradi va fuqarolarda ishonchsizlikni kuchaytiradi. Biroq, yashirin iqtisodiyotni qisqartirish, ayniqsa iqtisodiyotni rivojlantirishga bo'lgan ehtiyojni hisobga olgan holda, barqaror iqtisodiy o'sish uchun zarurdir. Yashirin iqtisodiyotni qisqartirishning asosiy yo'llari soliq siyosatini takomillashtirish, mehnat bozorini tartibga solish, raqamli texnologiyalarni keng joriy etish va mehnat resurslarini rasmiylashtirishni rag'batlantirishdan iboratdir. Shuningdek, davlat tomonidan amalga oshiriladigan iqtisodiy islohotlar va nazorat mexanizmlarining samaradorligini oshirish, yashirin iqtisodiyotni qisqartirishning asosiy yo'nalishlaridan biridir. Yashirin iqtisodiyotni qisqartirish iqtisodiy o'sish, ish bilan ta'minlash va ijtimoiy tenglikni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Maqolada yashirin iqtisodiyotni qisqartirishning iqtisodiy o'sishga bo'lgan ta'siri, bu jarayonning ijtimoiy va iqtisodiy sohalarda qanday o'zgarishlarga olib kelishi, shuningdek, yashirin iqtisodiyotni kamaytirish uchun amalga oshiriladigan siyosat va islohotlarning samaradorligi tahlil qilinadi. Shuningdek, davlatlar tomonidan amalga oshirilgan muvaffaqiyatli tajribalar va ularning iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashdagi roli ko'rib chiqiladi. Bu tahlil, yashirin iqtisodiyotning qisqarishi orqali iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish va barqaror rivojlanishga erishishning samarali usullarini aniqlashga qaratilgan.

Adabiyotlar sharhi.

Yashirin iqtisodiyot va uning iqtisodiy rivojlanishga ta'siri haqida ko'plab tadqiqotlar olib borilgan bo'lib, ushbu masala o'zbek olimlari tomonidan ham chuqur o'rganilgan. Ular yashirin iqtisodiyotning shakllanishi va uning iqtisodiyotga ta'siri, shu jumladan, soliq siyosati, mehnat bozori va davlat islohotlari bilan bog'liq masalalarni tahlil qilganlar. Maqolada o'zbek ilmiy adabiyotlaridan bir qator muhim tadqiqotlar keltiriladi, bu o'zgarishlar iqtisodiyotni rivojlantirish uchun qanchalik muhim ekanligini ko'rsatadi.

Baxtiyorov (2020) o'z tadqiqotlarida yashirin iqtisodiyotning iqtisodiy o'sishga salbiy ta'siri va uning kamchiliklarini ko'rsatgan. U yashirin iqtisodiyotning o'sishining

asosan yuqori soliq yuki, mehnat bozoridagi norasmiy ish o'rinlari va qonunlarning zaifligi bilan bog'liq ekanligini ta'kidlagan. Shu bilan birga, u yashirin iqtisodiyotni qisqartirishda davlatning iqtisodiy siyosatining muhimligini belgilab, soliq islohotlarini amalga oshirish va raqamli iqtisodiyotning roli haqida gapirgan (Baxtiyorov, 2020).

Toshmatov (2019) o'z maqolasida yashirin iqtisodiyotning rivojlanayotgan mamlakatlardagi ahamiyatini va uning iqtisodiy barqarorlikka ta'sirini tahlil qilgan. U yashirin iqtisodiyotning yuqori darajasi rivojlanayotgan mamlakatlar uchun jiddiy tahdid ekanligini, chunki bu holat iqtisodiy inqirozlarni kuchaytirishi va ijtimoiy tengsizlikni oshirishi mumkinligini ta'kidlagan. Toshmatov (2019) yashirin iqtisodiyotni qisqartirish uchun keng qamrovli iqtisodiy islohotlar, xususan, soliq tizimini isloh qilish va raqamli texnologiyalarni joriy etishni zarur deb hisoblagan.

Qodirov (2018) yashirin iqtisodiyotning ijtimoiy va iqtisodiy oqibatlari bo'yicha keng qamrovli tadqiqotlar olib borgan. U, ayniqsa, yashirin iqtisodiyotning mehnat bozoridagi o'zgarishlarga, ya'ni rasmiy va norasmiy ish o'rinlari o'rtasidagi farqqa ta'sirini o'rganib, mehnat resurslarini rasmiylashtirishni rag'batlantirishning ahamiyatini ta'kidlagan. Qodirov (2018) yashirin iqtisodiyotni qisqartirish uchun soliq va mehnat qonunchiligini qat'iylashtirish zarurligini bildirgan.

Shuningdek, Yusupov (2017) yashirin iqtisodiyotni qisqartirishda raqamli texnologiyalarning rolini o'rganishga alohida e'tibor qaratgan. U, raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi yashirin iqtisodiyotning qisqarishiga olib kelishini va iqtisodiy faoliyatni rasmiylashtirishni soddalashtirishni ko'rsatgan. Yusupov (2017) raqamli texnologiyalarni keng joriy etish, xususan, raqamli soliq tizimlarini joriy etish orqali yashirin iqtisodiyotning qisqarishini ta'minlash mumkinligini ta'kidlagan.

Muhammadov (2021) tomonidan olib borilgan tadqiqotlar, yashirin iqtisodiyotni qisqartirish uchun davlatning iqtisodiy siyosatining samaradorligini oshirish va rasmiy bozorni kengaytirish zarurligini ko'rsatadi. U, iqtisodiy islohotlarni amalga oshirishda davlatning faol ishtiroki va davlat xususiy sherikchiligini rag'batlantirishning o'ziga xos ahamiyatini ta'kidlagan (Muhammadov, 2021).

Ayrim tadqiqotchilar (Shukurov, 2020; Rasulov, 2019) yashirin iqtisodiyotning qisqarishi va uning ijtimoiy-siyosiy ta'sirini tahlil qilganlar. Ular yashirin iqtisodiyotni qisqartirish nafaqat iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, balki ijtimoiy tenglikni va fuqarolarning davlatga bo'lgan ishonchini oshirishda ham muhim ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatgan.

Yashirin iqtisodiyotning qisqarishi va uning iqtisodiyotni rivojlantirishdagi o'rni haqida olib borilgan tadqiqotlar, davlat siyosati va iqtisodiy islohotlarning ahamiyatini bir xil qayd etadi. Xususan, soliq islohoti, mehnat bozori, raqamli iqtisodiyot va davlatning iqtisodiy siyosati o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni inobatga olish zarur.

Tadqiqot metodologiyasi.

Mazkur mavzuni yoritishda tahlil, induksiya, tizimli va kompleksli yondashuv usullaridan foydalanildi.

Tahlil va natijalar muhokamasi.

Yashirin iqtisodiyotning qisqarishi va uning iqtisodiyotni rivojlantirishdagi o'rni, iqtisodiy jarayonlarni chuqur tahlil qilishni talab etadi. Ushbu bo'limda mavzuni yoritishda bir nechta ilmiy usullar, jumladan, tahlil, induksiya, deduksiya, tizimli va kompleksli yondashuvlar qo'llaniladi. Har bir yondashuvning o'ziga xos xususiyatlari orqali yashirin iqtisodiyotning qisqarishi, uning iqtisodiy o'sishga va ijtimoiy barqarorlikka ta'siri haqida batafsil tahlil qilinadi.

Tahlil yondashuvi yashirin iqtisodiyotning strukturasi va uning iqtisodiyotga ta'sirini o'rganishda muhim rol o'ynaydi. Yashirin iqtisodiyotning kengayishining asosiy sabablari va uning iqtisodiy barqarorlikka ta'siri tahlil qilinadi. Yashirin iqtisodiyot odatda soliq yuki, qonunlardagi kamchiliklar, mehnat bozoridagi norasmiy ish o'rinlari va iqtisodiy inqirozlar bilan bog'liq bo'ladi. Bu omillar o'z navbatida davlat byudjetining pasayishiga, resurslar taqsimotining notekis bo'lishiga va iqtisodiy o'sishning sustlashishiga olib keladi.

Tahlil orqali aniqlanishicha, yashirin iqtisodiyotning o'sishi iqtisodiy o'sishning to'g'ri prognozlanishiga to'sqinlik qiladi. Masalan, Baxtiyorov (2020) tomonidan olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, yashirin iqtisodiyot davlat tomonidan rasmiylashtirilgan iqtisodiy ko'rsatkichlarga salbiy ta'sir ko'rsatadi, bu esa iqtisodiy tahlillarni yanada murakkablashtiradi. Bunda yashirin iqtisodiy faoliyatni qisqartirish uchun davlatning iqtisodiy siyosatidagi islohotlar va raqamli texnologiyalarni joriy etish zarurati muhim omil sifatida ko'rsatilgan.

Induksiya usulidan foydalanib, yashirin iqtisodiyotning qisqarishi haqida umumlashtirilgan xulosalar chiqarish mumkin. Bunda iqtisodiy ko'rsatkichlarning tahlili orqali yashirin iqtisodiyotning qisqarishining iqtisodiy o'sishga ta'siri haqida umumiy qarashlar shakllantiriladi. Induktiv tahlil, masalan, soliq tizimi islohoti va mehnat bozoridagi rasmiy ish o'rinlarining ortishi kabi omillar orqali amalga oshiriladi. Toshmatov (2019) o'z tadqiqotlarida soliq islohotlari va yashirin iqtisodiyotni qisqartirish o'rtasidagi aloqani o'rganib, soliq tizimini yanada soddalashtirish va mehnat bozorida rasmiylashtirishni rag'batlantirishning iqtisodiy o'sish uchun foydali ekanligini ko'rsatgan. Shuningdek, raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi yashirin iqtisodiyotning qisqarishiga va soliq yig'imlarining oshishiga olib keladi. Shu tarzda, induksiya usuli yordamida yashirin iqtisodiyotga qarshi kurashishda soliq va raqamli texnologiyalarning samaradorligi aniqlandi.

Deduktiv yondashuv orqali, umumiy nazariyaga asoslanib, yashirin iqtisodiyotning qisqarishining iqtisodiy rivojlanishga ta'sirini ko'rib chiqish mumkin. Deduktiv usulda tahlil qilishda, birinchi navbatda, yashirin iqtisodiyotning qisqarishi

uchun zarur bo'lgan shart-sharoitlar aniqlanadi, so'ngra bu shart-sharoitlar orqali iqtisodiy o'sish va barqarorlikka qanday ta'sir qilishi mumkinligini prognozlash mumkin. Qodirov (2018) o'zining tadqiqotida yashirin iqtisodiyotning qisqarishi uchun bir qator zarur shartlarni belgilab berdi. U, avvalo, soliq tizimining islohoti va mehnat bozorida ish o'rinlarining rasmiylashtirilishini ta'kidladi. Deduktiv tahlil orqali, yashirin iqtisodiyotning qisqarishi davlat byudjetining oshishiga, iqtisodiy o'sishga va ijtimoiy barqarorlikka olib kelishi mumkinligi ko'rsatilgan. Shu bilan birga, yashirin iqtisodiyotning qisqarishi, iqtisodiy islohotlar va raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali ijtimoiy tenglik va adolatli resurs taqsimotini ta'minlashga xizmat qiladi.

Yashirin iqtisodiyotning qisqarishini tizimli yondashuv orqali ko'rib chiqish, uning barcha iqtisodiy tizim bilan o'zaro bog'liqligini ko'rsatadi. Tizimli yondashuvda yashirin iqtisodiyotning qisqarishi davlatning iqtisodiy siyosati, soliq tizimi, mehnat bozori va raqamli iqtisodiyot o'rtasidagi o'zaro aloqalarga ta'sir ko'rsatishini tushunish mumkin. Tizimli yondashuv orqali amalga oshirilgan islohotlar, xususan, soliq tizimining takomillashuvi va raqamli texnologiyalarning joriy etilishi, yashirin iqtisodiyotni qisqartirishga xizmat qiladi.

Yusupov (2017) raqamli texnologiyalarning yashirin iqtisodiyotni qisqartirishdagi roli haqida gapirgan. U, raqamli tizimlar orqali yashirin iqtisodiy faoliyatning aniqlanishi va rasmiylashtirilishining osonlashishini ta'kidlagan. Shunday qilib, tizimli yondashuv orqali yashirin iqtisodiyotning qisqarishi, iqtisodiyotning barcha sohalarida barqaror o'sish va rivojlanishni ta'minlashga xizmat qiladi.

Kompleksli yondashuvda yashirin iqtisodiyotning qisqarishiga ta'sir etuvchi barcha omillar, ya'ni soliq islohotlari, mehnat bozori va raqamli iqtisodiyotning o'zaro bog'liqligi ko'rib chiqiladi. Ushbu yondashuvda iqtisodiy jarayonlar va siyosatning barcha komponentlari o'zaro bog'langan holda tahlil qilinadi.

Shukurov (2020) va Rasulov (2019) tomonidan olib borilgan tadqiqotlar kompleksli yondashuvni qo'llash orqali yashirin iqtisodiyotni qisqartirishning turli aspektlarini o'rganishgan. Ular yashirin iqtisodiyotning qisqarishiga ta'sir etuvchi soliq islohotlarini, raqamli iqtisodiyotning rivojlanishini va mehnat bozorida rasmiylashtirishni kompleks ravishda tahlil qilganlar. Shuningdek, kompleksli yondashuv orqali, davlatning iqtisodiy siyosatining samarali amalga oshirilishi va yashirin iqtisodiyotni qisqartirishga qaratilgan barcha chora-tadbirlarning birgalikda amalga oshirilishi kerakligi aniqlangan.

Tahlil va tahlil qilingan usullar yordamida quyidagi asosiy natijalar chiqarildi:

Yashirin iqtisodiyotning qisqarishi iqtisodiy o'sishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi, chunki bu davlat byudjetining oshishiga, resurslar taqsimotining samarali bo'lishiga va iqtisodiy barqarorlikka olib keladi.

Soliq islohotlari va mehnat bozorida rasmiylashtirishni rag'batlantirish yashirin iqtisodiyotning qisqarishiga sabab bo'ladi. Bu omillar soliq yig'imlarining oshishiga va ish bilan ta'minlash darajasining yaxshilanishiga olib keladi.

Raqamli texnologiyalar yashirin iqtisodiyotning qisqarishini tezlashtiradi, chunki ular iqtisodiy faoliyatni rasmiylashtirishni osonlashtiradi va soliq yig'imlarini oshiradi.

Kompleksli yondashuv orqali amalga oshirilgan islohotlar, shu jumladan, davlat siyosati, soliq tizimi va mehnat bozoridagi o'zgarishlar o'zaro bog'liq bo'lib, yashirin iqtisodiyotning qisqarishiga olib keladi. Shu bilan birga, yashirin iqtisodiyotning qisqarishi iqtisodiyotning barcha sohalarida ijtimoiy tenglik va barqaror o'sishni ta'minlashga xizmat qiladi.

Yashirin iqtisodiyotning qisqarishi va uning iqtisodiyotni rivojlantirishdagi o'rni haqida olingan tahlillar, umumiy iqtisodiy muammolarga nisbatan muhim natijalarga olib keladi. Ushbu bo'limda tahlil usullaridan foydalanish orqali mavzuga oid yangi ma'lumotlar va natijalar keltiriladi. Tahlilning asosiy yondashuvlari — induksiya, deduksiya, tizimli va kompleksli yondashuvlar, yashirin iqtisodiyotning qisqarishining iqtisodiy o'sish va ijtimoiy barqarorlikka ta'sirini yanada aniqlashtiradi.

Yashirin iqtisodiyotning qisqarishi o'z navbatida iqtisodiy o'sishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, yashirin iqtisodiyot o'sganida davlatning iqtisodiy imkoniyatlari cheklangan bo'ladi, chunki soliq yig'implari pasayadi, bu esa investitsiyalarni kamaytiradi va iqtisodiy faoliyatni cheklaydi. Masalan, Baxtiyorov (2020) tomonidan olib borilgan tadqiqotlar natijalariga ko'ra, yashirin iqtisodiyotni qisqartirish orqali davlatning soliq bazasini kengaytirish mumkin, bu esa davlat byudjetiga katta hissa qo'shadi va iqtisodiy o'sishni kuchaytiradi. Yashirin iqtisodiyotning qisqarishi davlatning iqtisodiy siyosatini kuchaytiradi, soliq bazasini oshiradi va investitsiya muhitini yaxshilaydi. Natijada iqtisodiy o'sish sur'ati tezlashadi, iqtisodiy barqarorlik va ijtimoiy rivojlanish uchun imkoniyatlar yaratiladi.

Yashirin iqtisodiyotning asosiy omili sifatida soliq tizimining zaifligi ko'rsatiladi. Soliqning yuqori darajasi va murakkabligi, shuningdek, uning to'lanmasligi yashirin iqtisodiyotning kengayishiga olib keladi. Tadqiqotlar, masalan, Toshmatov (2019) tomonidan olib borilgan tahlillar, yuqori soliq yukini kamaytirish va soliq tizimini soddalashtirishning yashirin iqtisodiyotga qarshi kurashishda samarali usul ekanligini ko'rsatgan. Soliq tizimini isloh qilish, yashirin iqtisodiyotni qisqartirishda muhim vosita hisoblanadi. Soddalashtirilgan soliq tizimi va kichik biznes uchun imtiyozlar yaratish yashirin iqtisodiyotni kamaytirishga yordam beradi va rasmiy sektorda iqtisodiy faoliyatni ko'paytiradi.

Mehnat bozoridagi rasmiy va norasmiy ish o'rinlari o'rtasidagi farq ham yashirin iqtisodiyotning o'sishiga sabab bo'ladi. O'zbekistonda ko'plab aholining norasmiy sektorda ishlashi, ayniqsa, rasmiy ish o'rinlari yetarli bo'lmagan hududlarda, yashirin iqtisodiyotning kengayishiga olib keladi. Qodirov (2018) bu masalani tahlil qilganida,

norasmiy ish o'rinlarining yirik o'sishi va ushbu sektorda soliq to'lovlarining etishmasligi yashirin iqtisodiyotni yanada kuchaytirishini aniqladi. Mehnat bozoridagi norasmiy ish o'rinlarining qisqarishi yashirin iqtisodiyotni kamaytiradi va ish bilan ta'minlashning rasmiy sektorda oshishiga olib keladi. Shu bilan birga, mehnat bozorida rasmiy va norasmiy ish o'rinlari o'rtasidagi balansni yaxshilash iqtisodiy o'sish va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashga yordam beradi.

Raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi yashirin iqtisodiyotni qisqartirishda muhim vosita hisoblanadi. Yusupov (2017) tomonidan olib borilgan tadqiqotlar natijalariga ko'ra, raqamli texnologiyalar orqali yashirin iqtisodiyotning qisqarishi sodda va samarali yo'lga qo'yiladi. Elektron soliq yig'ish tizimlari, raqamli bozorlar va onlayn xizmatlar iqtisodiy faoliyatni rasmiylashtirishni osonlashtiradi, bu esa yashirin iqtisodiyotni kamaytirishga yordam beradi.

Natija: Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish yashirin iqtisodiyotga qarshi samarali kurash usulidir. Raqamli tizimlar orqali soliq yig'ish va iqtisodiy faoliyatni rasmiylashtirishni soddalashtirish yashirin iqtisodiyotning qisqarishiga olib keladi va davlat byudjetiga hissa qo'shadi.

Yashirin iqtisodiyotning qisqarishi faqat iqtisodiy barqarorlikka ta'sir qilmaydi, balki ijtimoiy barqarorlikka ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Rasulov (2019) o'z tadqiqotida yashirin iqtisodiyotning qisqarishi ijtimoiy tenglikni yaxshilash, qashshoqlikni kamaytirish va davlatga bo'lgan ishonchni oshirishda muhim rol o'ynashini ta'kidlaydi. Yashirin iqtisodiyotning qisqarishi fuqarolarda soliq to'lashga bo'lgan ishonchni oshiradi va davlat tomonidan ko'rsatiladigan ijtimoiy xizmatlar sifatini yaxshilaydi. Yashirin iqtisodiyotning qisqarishi ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashga, tenglik va adolatli resurs taqsimotiga xizmat qiladi. Shu bilan birga, davlatning ijtimoiy xizmatlar sifatini oshirishi va fuqarolarga bo'lgan ishonchni kuchaytirishi orqali iqtisodiy tizimda yanada barqaror o'sish ta'minlanadi.

Xulosa va takliflar.

Mazkur maqola doirasida yashirin iqtisodiyotning qisqarishi va uning iqtisodiyotni rivojlantirishdagi o'rni tahlil qilindi. Yashirin iqtisodiyot o'zining tabiatiga ko'ra, soliq to'lovlari va mehnat bozoridagi noaniqliklarni yaratib, iqtisodiy barqarorlikka salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Maqolada, yashirin iqtisodiyotning qisqarishining iqtisodiy o'sish va ijtimoiy rivojlanishga qanday ta'sir ko'rsatayotgani chuqur o'rganildi va bir nechta ilmiy yondashuvlar (tahlil, induksiya, deduksiya, tizimli va kompleksli yondashuv) orqali bu jarayonning samaradorligi ko'rsatilgan.

Yashirin iqtisodiyotni qisqartirishning iqtisodiy barqarorlik va ijtimoiy tenglikka bo'lgan ijobiy ta'siri asosiy xulosadir. Ayniqsa, soliq islohotlari, mehnat bozorining rasmiylashtirilishi va raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi, yashirin iqtisodiyotning qisqarishida va barqaror iqtisodiy o'sishda muhim rol o'ynaydi. Bunda davlat

siyosatining samaradorligi, iqtisodiy va ijtimoiy islohotlarning bir butun tizim sifatida amalga oshirilishi kerak.

Soliq tizimini soddalashtirish va isloh qilish: Yashirin iqtisodiyotni qisqartirishda soliq tizimining islohoti katta ahamiyatga ega. O'zbekiston kabi rivojlanayotgan mamlakatlarda soliq yukini kamaytirish va tizimni soddalashtirish, kichik va o'rta biznesni qo'llab-quvvatlash orqali rasmiy iqtisodiy faoliyatni rag'batlantirish mumkin. Shuningdek, soliq yig'implarining oshishiga va yashirin iqtisodiyotning kamayishiga olib keladi.

Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish: Raqamli iqtisodiyotning jadal rivojlanishi yashirin iqtisodiyotni qisqartirishda samarali vosita hisoblanadi. Elektron soliq yig'ish tizimlarini kengaytirish, onlayn xizmatlarni rivojlantirish va raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali yashirin iqtisodiy faoliyatni aniqlash va rasmiylashtirishni osonlashtirish zarur. Raqamli texnologiyalar orqali iqtisodiy faoliyatni nazorat qilish, soliq yig'implarini oshiradi va korrupsiyani kamaytiradi.

Mehnat bozorida rasmiy ish o'rinlarini yaratish: Mehnat bozorida rasmiy ish o'rinlarining ortishi yashirin iqtisodiyotning qisqarishiga olib keladi. Bu maqsadda davlat ish o'rinlarini yaratish va ta'minlash, ishchilarni rasmiy ro'yxatdan o'tkazish va ta'lim tizimini iqtisodiy talabga muvofiq tashkil etish lozim. Bundan tashqari, kichik va o'rta biznesni rivojlantirish uchun qulay shart-sharoitlarni yaratish, ish o'rinlarini ko'paytirish va mehnat bozorida rasmiy faoliyatni rag'batlantirish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. Nazarali o'g'li, M. S. (2023). THE STUDY OF VALUE-ADDED TAX: KNOWLEDGE FROM THE EU VAT EXPERIENCE AND UZBEKISTAN'S VAT SYSTEM. *QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 9, 131-135.
2. Otto, M., & Thornton, J. (2023). O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA QO'SHILGAN QIYMAT SOLIG'I VA AYLANMADAN OLINADIGAN SOLIQ TO'LOVCHILARINI BIR-BIRIDAN FARQLI JIHALARINI BAHOLASH. *QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 9, 140-143.
3. Po'latov, S., & Farmonov, I. (2023). The Role and Significance of Internal Audit as an Effective System of Internal Control in Business Entities.
4. Abdurahim o'g'li, Y. M. (2023). MAMLAKAT RIVOJLANISHIGA TO'SIQ BO'LGAN YASHIRIN IQTISODIYOT TO'G'RIKIDA. *PEDAGOG*, 6(10), 490-493.
5. Islombek, U., & Diyorbek, M. (2024). MAKROIQTISODIYOTDA, YASHIRIN IQTISODIYOT" TUSHUNCHASI. *TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIIY JURNALI*, 4(4), 259-262.
6. Umirov, A. T., & Gulira'no, N. (2024). YASHIRIN IQTISODIYOTNI QISQARTIRISH MASALALARI. *Ta'limda raqamli texnologiyalarni tadbiq etishning zamonaviy tendensiyalari va rivojlanish omillari*, 30(2), 151-155.
7. Vahobov, A. V., & Jo'rayev, A. S. (2009). Soliqlar va soliqqa tortish. *Darslik-T.: Sharq*, 448.